

ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Вступ. Недовершена система пенсійного страхування (захисту) населення є однією із основних перешкод для прискорення економічного і соціального розвитку. Вважається, що лише чверть країн світу мають розвинуті та ефективні системи соціального пенсійного страхування населення.

Недостатнє охоплення послугами пенсійного страхування та/або його відсутність у наукових виданнях пов'язують із високим рівнем бідності та нерівності, недостатніми обсягами інвестицій у розвиток людського капіталу, а також слабкими автоматичними стабілізаторами сукупного попиту на ринках праці.

Поступове зростання навантаження на систему пенсійного забезпечення обумовлюється, передусім, старінням населення або продовженням терміну життя. Подібні твердження ґрунтуються на аналізі загальносвітових тенденцій щодо поступового зменшення кількості працездатного населення та зростання кількості людей пенсійного віку відповідно.

Означені тренди визначають необхідність розробки та впровадження системи дієвих заходів щодо удосконалення системи пенсійного страхування України на основі збалансування інтересів держави, бізнесу, найманих працівників та пенсіонерів. У зв'язку з чим, загострюється актуальність удосконалення системи пенсійного страхування України, зокрема, у напрямі посилення ролі держави в частині забезпечення прийняттого рівня пенсійного забезпечення її громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням у сфері пенсійного страхування та пенсійного забезпечення населення з урахуванням демографічних, соціально-економічних, організаційно-правових умов його організації та розвитку присвячено праці провідних зарубіжних вчених, зокрема: Р. Акофа, Л. фон Бергаланфи, Д. Каннінга, Е. Уайтхауза, П. Хеллера, Д. Хаунера, Г. Фінка, Г. Мак Таггарта, П. Голиша, Н. Барра. Значний внесок у розв'язання проблем пенсійного забезпечення зробили й вітчизняні вчені, зокрема: О. Бевзенко, М. Боднарук, Н. Болотіна, М. Бойко, О. Компанієць, Т. Кравчук, Е. Лібанова, М. Пап'єв, С. Прилипко, В. Садовський, С. Сивак, О. Соломка, І. Ткачук, Н. Тополенко, І. Чугунов та ін.

Однак, враховуючи розвиток економічної системи України, яка останнім часом зазнає значних потрясінь, обумовлених як загальносвітовими трендами та політичною кризою на сході України, так і внутрішніми чинниками щодо зміни демографічної ситуації та соціально-економічних умов життєдіяль-

ності населення України, лишається ряд проблем, які потребують розв'язання на основі підготовки та впровадження дієвих і ефективних заходів щодо підвищення самодостатності та функціональної спроможності національної пенсійної системи. Як зазначає професор І. Чугунов, пенсійна система, яка зародилась на соціальній основі, тобто необхідності підтримки непрацездатних, нужденних верств населення, поступово із суспільним розвитком перетворилась на економічний чинник, який містить інвестиційну складову зростання економіки і впливає на якість відтворення продуктивних сил у країні [1].

Необхідність реформування пенсійної системи України визначено одним із основних векторів економічної та фінансової політики України, які проголошені у Меморандумі про співпрацю України та МВФ [2]. Як зазначається в документі, структурні проблеми на ринку праці, несприятливі демографічні умови, а також застарілі пенсійні правила підірвали стабільність пенсійної системи. Рівень пенсійних видатків є дуже високим, попри відносно низький розмір більшості індивідуальних пенсій, через непропорційне зростання кількості пенсіонерів стосовно активної робочої сили. Це призвело до того, що дефіцит пенсійного фонду перевищив 140 млрд грн в 2016 р. (близько 6 відсотків ВВП), і, за відсутності змін, цей дефіцит зростатиме і надалі, що наражає життєздатність пенсійної системи на небезпеку у майбутньому.

Постановка проблеми. Серед інших негативних характеристик Пенсійної системи України доцільно виділити: *зростання* поточних та майбутніх зобов'язань у результаті поступового старіння населення, а також розширення переліку соціальних та інших виплат (диверсифікація); *чутливість* до економічних та демографічних ризиків, що впливають на стабільність акумуляції фінансових ресурсів у Пенсійному фонді України та їх подальшого розподілу; *обтяженість* зайвими, несприятливими їй фінансовими зобов'язаннями, наприклад, щодо сплати судового збору; *відсутність* стимулів для скорочення тіньового фонду заробітної плати, що є базою нарахування пенсійних страхових внесків (нелегальне працевлаштування, зарплати в «конвертах»); *старіння* населення України та випереджаючі темпи зростання кількості осіб пенсійного віку над зайнятим населенням; *зменшення* власних джерел формування доходів пенсійної системи України (зниження ЄСВ та зростання видатків Державного бюджету України на фінансування потреб пенсійної системи України).

Означені проблемні питання обумовлюють необхідність наукових розвідок, спрямованих на виявлення вад і недоліків чинної системи пенсійного страхування України та підготовки конкретних та ефективних пропозицій щодо їх усунення, і дозволяють сформулювати **мету дослідження**, яка полягає в обґрунтуванні подальших напрямів реформування системи пенсійного страхування України.

Виклад основного матеріалу. Право на отримання прийнятних пенсій (гарантований державою достатній дохід) особам, що набули право на його отримання (за віком, інвалідністю, іншими обставинами), закріплено у багатьох Міжнародних документах з питань захисту прав людини, Міжнародних трудових нормах зокрема. Однак, за оцінками Міжнародної організації праці (МОП), майже половина людей пенсійного віку (48%) не отримують прийнятну пенсію і лише на рівні 40% населення можуть у майбутньому розраховувати на гідне пенсійне забезпечення, що дозволить забезпечити прожитковий мінімум [3].

В теорії пенсійне страхування пов'язують із трудовою діяльністю особи та сплатою страхових внесків [4] та розглядають як соціальну та економічну категорію [5], як процес формування та функціонування Пенсійного, Накопичувального та інших страхових пенсійних фондів, джерела наповнення яких утворюються за рахунок страхових внесків роботодавців, найманих працівників, відрахувань з бюджетів різного рівня та інших джерел [6, с. 172]. Пенсійне страхування визначається як гарантована державою система заходів, прав і обов'язків, яка передбачає надання соціальних послуг із пенсійного забезпечення застрахованим особам [7-8], а також одна із основних форм соціального захисту, в основу якої закладено страховий метод [9]. Пенсійне страхування розглядають також як сукупність особливих замкнених розподільчих відносин між його учасниками з питань формування бюджету пенсійного фонду за рахунок грошових внесків до цільового пенсійного фонду для подальшого надання грошової допомоги громадянам, які вийшли на пенсію [10] та пов'язують його із соціальними ризиками [11-12].

Зростання кількості громадян, що набувають право на отримання пенсії за віком обумовлює посилення податкового навантаження на працездатне населення. З метою зняття напруження у цій сфері окремі дослідники пропонують розвивати недержавну накопичувальну систему соціального пенсійного забезпечення, зауважуючи при цьому, що прозорість функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення потребує підвищення фінансової грамотності населення, розвитку мотивів працівників і роботодавців до повноцінної участі у пенсійному забезпеченні [13].

Багато авторів сходяться на тому, що розв'язання проблем пенсійного забезпечення в Україні вимагає реалізації комплексного підходу щодо узго-

дження темпів і параметрів пенсійної реформи з темпами економічного розвитку держави, рівня життя і доходів населення, реформи фінансового сектору та грошово-кредитної системи. Необхідність реформування солідарної системи пенсійного забезпечення, яка виявляється неспроможною забезпечувати прийнятний рівень пенсійного забезпечення населення України, а також розширення мережі Недержавних Пенсійних фондів обґрунтовується в роботах [14-21].

Пропонуються до впровадження нові підходи до формалізації вибору складу і структури оптимального інвестиційного портфеля НПФ за різними критеріями за умови врахування ризикової еластичності та ризикової віддачі як окремих активів, так і портфеля загалом. Підходи ґрунтуються на статистичній оптимізації інвестиційних рішень та застосуванні коефіцієнтів еластичності й віддачі інвестиційного портфеля в розрізі окремих активів [22].

Найбільш поширеними у світовій практиці стали програми пенсійного страхування на солідарній основі [23, с. 217]. Серед інших виділяють добровільні накопичувальні програми. Основною проблемою будь-яких програм пенсійного страхування є розширення переліку соціальних та інших виплат на фоні випереджаючого зростання поточних та майбутніх зобов'язань через старіння населення. Тому, солідарні системи пенсійного страхування все більше набувають функціональних властивостей накопичувальних систем [24-28].

Світова фінансова криза негативно позначилася на накопичувальних пенсійних системах практично у всіх країнах світу. Однак, незважаючи на певні ускладнення, ці системи продовжують своє існування та розвиток. До переваг таких систем відносять зниження економічного навантаження на державу і підвищення фінансової грамотності населення.

Серед основних заходів в управлінні пенсійними системами у світовій практиці виділяють: стримування індексацій пенсій; розширення або звуження диверсифікації пенсій; підвищення мінімального страхового стажу та пенсійного віку; зміни тарифів обов'язкових відрахувань; підвищення ефективності адміністрування на основі впровадження ІТ-технологій сучасних систем менеджменту.

Організація економічного співробітництва та розвитку (*Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD – далі ОЕСР*) здійснює регулярні огляди пенсійних систем розвинених країн-учасників, на основі аналізу яких можна дійти до висновку, що між пенсійними системами різних країн світу існують певні відмінності. Окремо виділяються пенсійні системи країн Східної Європи, континентальної Європи, скандинавських країн, а також країн Латинської Америки, Азії, Африки [29-30].

Так, пенсійні системи країн континентальної Європи, зокрема Італії, Німеччини, Франції засно-

вані на публічних обов'язкових розподільних системах, що побудовані за принципами солідарності поколінь. Добровільні пенсійні програми Італії, Німеччини, Франції охоплюють близько 60% працюючих.

В Італії активно розвивається система накопичувального страхування за рахунок утворення нових пенсійних портфелів, що мають більш високу прибутковість на основі збільшення кількості варіантів інвестування.

У Німеччині державна пенсійна система охоплює основну частину пенсій для більшості найманих працівників і формується за рахунок внесків працевлагодотворених та працюючих. Держава забезпечує майже третину сукупного обсягу фінансування пенсійних виплат. Розмір пенсії визначається виходячи з кількості балів (спеціальних пенсійних пунктів), виду пенсії, а також поточної вартості балу (вартість балів індексується виходячи з темпів зростання заробітної плати).

У Франції на першому рівні пенсійної системи знаходиться система пенсійного страхування, яка базується на схемі з фіксованими розмірами виплат. Внески сплачуються роботодавцями та працівниками. Другий рівень – це обов'язкове додаткове пенсійне страхування, яке будується за бальною системою, що при досягненні пенсійного віку конвертується в пенсію.

У країнах англосаксонської групи (Австрія, Великобританія, Канада, США) пенсійне забезпечення в рамках розподільної системи в 2-3 рази нижче, ніж в континентальній Європі і доповнюється накопичувальними програмами.

Пенсійна система США складається з двох підсистем: обов'язкове державне страхування та добровільне приватне страхування. Внески до пенсійного фонду виплачуються в рівних частинах роботодавцем і працівником у розмірі 7,65% від зарплати співробітника. Таким чином, загальна сума внеску складає 15,3%. При цьому 2,9% виплачених грошей йде на медичне страхування для громадян похилого віку, а 12,4%, що залишилися, складають суму пенсійного внеску працівника.

В Японії функціонує державна пенсійна система, яка передбачає встановлені державою виплати пенсіонерам, що здійснюються після виходу працівника на пенсію. Витрати на пенсійне забезпечення становить приблизно 10,6% від ВВП, включаючи виплати пенсій по старості – 8,9%, пенсій по інвалідності – 0,4% і пенсій у зв'язку з втратою годувальника – 1,3% [32].

У Нідерландах і Швейцарії корпоративні накопичувальні програми активно та успішно конкурують із обов'язковою розподільною системою. Індикація в обов'язковій системі здійснюється за темпами зростання заробітної плати [31].

У Фінляндії, Норвегії, Данії і Швеції, які належать до скандинавських країн, поширені державні розподільні пенсійні системи і квазіобов'язкові корпоративні накопичувальні системи.

У країнах Латинської Америки (Бразилія, Мексика, Чилі, Парагвай), за виключенням Аргентини (накопичувальну систему ліквідовано), також багато уваги приділяється розвитку накопичувальних пенсійних програм. Країни Східної Європи ввели обов'язкову накопичувальну систему в зв'язку із старінням населення (продовженням терміну життя).

У Польщі, Словаччині, Угорщині, Естонії відмічається тенденція поступового переміщення фінансових ресурсів з накопичувальної системи у розподільчу на фоні зменшення диверсифікації джерел формування доходів пенсійних фондів. Означені рішення були прийняті на рівні урядів цих країн з метою зменшення дефіцитів їх пенсійних фондів.

У пенсійних системах багатьох країн світу (Греція, Італія, Іспанія, Словаччина, Франція, Чехія, Угорщина, Фінляндія) запроваджено механізм індексації, що дозволяє сповільнювати темп зростання пенсійних виплат. Майже у всіх країнах поступово підвищується пенсійний вік та страховий пенсійний стаж.

Означені тенденції розвитку пенсійних систем у різних країнах світу більшою чи меншою мірою відслідковуються і в частині перетворень, яких зазнає пенсійна система України. Слід зазначити, що зміни в основних підходах щодо пенсійного забезпечення громадян України відбуваються не лише під впливом загальносвітових тенденцій розвитку пенсійного страхування.

Вагомий вплив, який інколи носить визначальний характер, на основні напрями розвитку пенсійної системи України має поточна соціально-економічна ситуація в Україні, а також її основні тренди і тенденції (децентралізація державного управління та політична криза на сході України).

В Україні чинна система пенсійного страхування зазнавала постійних удосконалень з моменту її створення, з часів набуття Україною незалежності.

Можна виділити 5 основних етапів (табл. 1) розвитку системи пенсійного страхування України, які не враховують щорічних вдосконалень, які приймалися в процесі прийняття закону України про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період зокрема, введення відрахувань до Пенсійного фонду України.

Законодавче поле з питань пенсійного страхування створюється Законом України про загальнообов'язкове пенсійне страхування. Пенсійна система України складається з трьох рівнів:

1 рівень – реформована у бік посилення страхових принципів наявна солідарна (розподільна, PAYG) система;

2 рівень – загальнообов'язкове державне накопичувальне страхування – (запровадження другого рівня постійно відкладається у зв'язку з дефіцитом коштів солідарної системи та невирішеністю багатьох організаційних питань) [35];

3 рівень – недержавне пенсійне страхування на добровільних засадах [36].

Таблиця 1

Етапи розвитку системи пенсійного страхування України з часів набуття незалежності

Етап	Зміст
1 етап – 1991 р.	Прийнято Концепцію соціального забезпечення, яка передбачала реорганізацію соціального захисту працюючого населення [33-34], встановлено пенсії: за віком; інвалідністю, у разі втрати годувальника, за вислугу років, персональні пенсії
2 етап – 1998 р.	Прийнято Указ Президента України «Про основні напрями пенсійного забезпечення в Україні» від 13.04.1998 р., на виконання якого створено і впроваджено унікальну систему персоналізованого обліку страхових внесків. Крім того, Пенсійний фонд України набув права самостійно призначати та виплачувати пенсії військовослужбовцям, яким до того їх пенсійне забезпечення здійснювалось 11 різними структурами. Починаючи з січня 2008 р. перерахунки пенсій проводяться з урахуванням показника середньої заробітної плати. Введено збір до Пенсійного фонду: з валютнообмінних операцій; на придбання автомобіля; на клеймування ювелірних виробів; операцій купівлі-продажу нерухомого майна; вартості послуг стільникового рухомого зв'язку
3 етап – 2003 р.	Прийнято закони України, «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення», якими було створено підґрунтя та необхідні інституційні основи для розвитку сучасної пенсійної системи України
4 етап – 2010 р.	Відповідно до Програми економічних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» основним наголосом пенсійної реформи в Україні визначено посилення соціального захисту осіб, що втратили працездатність
5 етап – 2016 р.	Схвалено Стратегію модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року. Основними завданнями Стратегії визначено: поліпшення якості обслуговування громадян; вдосконалення системи управління фінансовими ресурсами Пенсійного фонду; автоматизація управління та контролю у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; технологічний розвиток інформаційних ресурсів із заохоченням до запровадження інноваційних технологій; кадровий розвиток та забезпечення прозорості та відкритості діяльності Пенсійного фонду

Джерело: складено автором.

На першому рівні пенсійного забезпечення населення України виділяють дві взаємопов'язані підсистеми, а саме: загальну систему пенсійного страхування населення України та спеціальну систему пенсійного страхування населення України. Солідарна пенсійна система України генерує основні проблеми пенсійного страхування України, оскільки є основною та визначальною серед трьох рівнів пенсійної системи України.

Загальна система пенсійного забезпечення України складається з трьох основних елементів системи страхових пенсійних правовідносин. Спеціальна система пенсійного забезпечення населення України включає три види особливих режимів: за особливостями професійного статусу; за особливостями соціального статусу; пенсійне забезпечення на пільгових умовах, передбачених пенсійним законодавством, що застосовувалось до введення в дію закону України про пенсійне страхування [37, с. 68-69].

Функціонування системи недержавного пенсійного страхування створює можливості для формування додаткових пенсійних нагромаджень, які перетворюються на потужний інвестиційний ресурс для економічної системи України внутрішнього характеру.

За інформацією Державного реєстру фінансових установ в Україні зареєстровано 65 недержавних пенсійних фондів та 22 адміністратори НПФ. За підсумками 2016 р. адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 62,6 тис. пенсійних контрактів, що більше на 4,9% (2,9 тис. контрактів) порівняно із 2015 р. Кількість вкладників у 2016 р. збільшилася порівняно з 2015 р. на 2,5% (1,4 тис. вкладників) та станом на 31.12.2015 р. порівняно з аналогічним періодом 2014 р. кількість вкладників збі-

льшилася на 12,7%. Загальна кількість учасників НПФ за підсумками 2016 р. становила 834,0 тис. осіб (станом на початок 2016 р. – 836,7 тис. осіб), з яких отримали та/або отримують пенсійні виплати 81,3 тис. осіб (9,7% від загальної кількості учасників) [38].

В система Пенсійного фонду України останнім часом зазнала глибоких перетворень. Кількість райміськуправлінь скорочено з 525 станом на січень 2015 р. до 357 станом на квітень 2017 р. Гранична чисельність персоналу Пенсійного фонду України складає 30,1 тис. працівників проти 36,6 тис. у 2015 р. У 2016 р. органами Пенсійного фонду повністю та своєчасно забезпечено всі пенсійні виплати майже 12 млн громадян, але чисельність пенсіонерів зменшилась у 2016 р. на 357,7 тис. осіб. Основне пояснення – кризова ситуація на сході України.

Загальні доходи Пенсійного фонду України у 2016 р. склали 255,8 млрд грн, в тому числі власні кошти 111,7 млрд грн, решта – трансферти з Державного бюджету України, а загальні видатки – 253,5 млрд грн. Пенсійний фонд у 2016 р. зазнав втрат власних доходів внаслідок зниження ставки єдиного соціального внеску на суму 96,4 млрд грн. За інших обставин Фонд закінчив би фінансовий рік із профіцитом бюджету у сумі 14,7 млрд грн [39].

З табл. 2 видно, що останнім часом відмічається поступове зростання бюджету Фонду, при цьому, зазнає змін структура його доходів. Прискореними темпами зростає частка фінансування з Державного бюджету України, яке за підсумками 2016 р. порівняно із 2012 р. зросло більш ніж у 2 рази. Натомість, майже на третину скоротилися власні кошти Фонду.

У той же час, різко, на третину (на 6 в.п.) – з 16,6% у 2012 р. до 10,6% у 2016 р. скоротилася питома вага ВВП, що перерозподіляється через систему

Таблиця 2

Динаміка основних фінансових показників Пенсійного фонду України за 2012-2016 рр.

	2012	2013	2014	2015	2016
Видатки, млн грн	233695,9	244675,3	238179,2	262036,7	253469
Доходи, млн грн	224026,6	250228,4	239871,2	264732	255773,9
з них:					
кошти Державного бюджету, млн грн	64494,1	83233,6	75813,9	94811,6	142587,6
власні кошти (з урахуванням залишку), млн грн	157980,4	166863,9	163923,3	169831,1	111695,7
<i>Частка у загальній сумі надходжень, %</i>					
коштів Державного бюджету	28,8	33,3	31,6	35,8	55,7
власних коштів (з урахуванням залишку)	70,5	66,7	68,3	64,2	43,7
ВВП	1404700	1465200	1586900	1988500	2383200
<i>Питома вага у ВВП, %</i>					
видатків	16,6	16,7	15,0	13,2	10,6
доходів	15,9	17,1	15,1	13,3	10,7
з них:					
коштів Державного бюджету	4,6	5,7	4,8	4,8	6,0
власних коштів (з урахуванням залишку)	11,2	11,4	10,3	8,5	4,7

Джерело: складено автором за звітними даними Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>; Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Пенсійного фонду України. Відповідні зміни відбулися і в структурі доходів Пенсійного фонду України.

Надзвичайно високий рівень безробіття¹ (4-5%), що останнім часом відмічається в Україні, який не є критичним, однак, який обчислюється на фоні «тінізації» заробітної плати та ринку праці, негативно впливає на темпи реального зростання ВВП (Закон Оукена² [40]) та динаміку мобілізації доходів, не лише до зведеного та державного бюджетів України, а й соціальних фондів України, передусім, Пенсійного. В свою чергу, збільшення кількості пенсіонерів та міграція населення працездатного віку з метою отримання більших доходів, у тому числі, через намагання вітчизняних абітурієнтів отримувати вищу освіту у навчальних закладах Європи, кількісно проявляються через перманентну дефіцитність Пенсійного фонду України.

Політичні, економічні та демографічні ризики, виникнення яких пояснюється старінням населення, кризою на сході України, процесами реформування концептуальних засад управління державою (децентралізація державного управління України), відтоком працездатного населення за межі території України знижують інвестиційну привабливість України. За таких умов, а також випереджаючих темпів падіння власних доходів Пенсійної системи України на фоні випереджаючого зниження кількості працездатного населення порівняно із кількістю пенсіонерів може спалахнути чергова системна криза пенсійної системи України. З метою запобігання та нейтралізації кризових явищ, а також пом'якшення їх наслідків необхідно вживати заходів, що спрямовані

не лише на усунення поточних вад та недоліків чинної системи пенсійного страхування України, а й здійснювати підготовчі роботи щодо виявлення ризиків та майбутніх викликів та розробляти конкретні та ефективні планів щодо їх нейтралізації.

Висновки. Проведене дослідження світового досвіду пенсійного страхування та організаційно-правових умов функціонування пенсійної системи, України у тому числі, дозволяє зробити висновки, що пенсійні системи різних країн світу мають схожу структуру із певними відмінностями, які пояснюються особливостями соціально-економічного, політичного та демографічного, а відповідно й організаційно-правового характеру.

Найбільшого поширення у світовій практиці набули програми пенсійного страхування на солідарній основі. Серед інших популярних програм пенсійного страхування виділяють добровільні накопичувальні програми. Головною проблемою будь-яких програм пенсійного страхування є розширення переліку соціальних та інших виплат на фоні випереджаючого зростання поточних та майбутніх зобов'язань через старіння населення. Тому, солідарні системи пенсійного страхування все більше набувають функціональних властивостей накопичувальних систем.

Загальносвітовою тенденцією розвитку систем пенсійного страхування є розвиток накопичувальних систем. У той же час, в країнах Східної Європи відмічається відтік грошових коштів із накопичувальної системи до солідарної через хронічний дефіцит останньої. Накопичувальна система пенсійного страхування України поступово розвивається, проте

¹ Рівень безробіття розраховується як відношення чисельності безробітних, які зареєстровані в державній службі зайнятості, до працездатного населення працездатного віку. Безробітні у визначенні Міжнародної організації праці (МОП) – особи у віці 15-70 років активно шукали роботу або намагались організувати власну справу впродовж останніх 4-х тижнів, що передували опитуванню та готові приступити до роботи впродовж двох найближчих тижнів.

² Артур Оукен сформулював закон, відповідно до якого країна втрачає 2-3% фактичного ВВП відносно потенційного ВВП, коли фактичний рівень безробіття збільшується на 1% порівняно з його природним рівнем.

не такими темпами, які дозволяли би зняти навантаження з Пенсійного фонду України та Державного бюджету України.

До основних інструментів управління пенсійними системами у світовій практиці належать: стримування індексаций пенсій; розширення або звуження диверсифікації пенсій; підвищення мінімального страхового стажу та пенсійного віку; зміни тарифів обов'язкових відрахувань; підвищення ефективності адміністрування на основі впровадження ІТ-технологій сучасних систем менеджменту.

Означені інструменти доцільно активно впроваджувати і в практику управління пенсійною системою України. Одночасно, слід приділяти увагу стимулюванню розвитку другого та третього рівнів пенсійної системи України, а саме, розвивати недержавне пенсійне страхування на добровільних засадах. При цьому, на рівні Держави слід сконцентрувати зусилля на створенні належних організаційно-правових та інституційних умов для нормального функціонування загальнообов'язкового державного накопичувального страхування.

До перспективних напрямів наукових досліджень у сфері пенсійного страхування в Україні слід віднести оптимізацію структури доходів Пенсійного фонду України, удосконалення механізму обчислення обсягів пенсійних відрахувань, у тому числі пропорції розподілу тягаря сплати внесків між працедавцем та найманим працівником, розбудову організаційно-правових умов для розвитку 2 та 3 рівнів Пенсійної системи України, а також пошук джерел додаткових доходів Пенсійного фонду України.

Література

1. **Чугунов І.** Еволюція фінансового механізму пенсійного забезпечення / І. Чугунов, О. Насібова // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2016. – №. 1. – С. 80-97.
2. **Меморандум** про співпрацю України та МВФ [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу : <https://www.minfin.gov.ua/>.
3. **Доклад** о социальной защите в мире 2014/15: обеспечение экономического восстановления, инклюзивного развития и социальной справедливости / Группа технической поддержки по вопросам достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии. – Москва: МОТ, 2015. – 436 с.
4. **Сивак С.** Пенсійне страхування та пенсійна реформа: теоретичні основи / С. Сивак // Право України. – 1999. – № 10. – С. 61-63.
5. **Бевзенко О. В.** Пенсійне страхування в аграрному секторі агропромислового комплексу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / О. В. Бевзенко. – К., 2006. – 19 с.
6. **Бойко М. Д.** Право соціального забезпечення України : навч. посіб. / М. Д. Бойко. – К. : Олан, 2004. – 312 с.
7. **Кравчук Т. В.** Пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника у солідарній пенсійній системі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / Т. В. Кравчук. – Одеса, 2008. – 20 с.
8. **Компанієць О. В.** Правові основи пенсійного страхування в Ук-

раїні / О. В. Компанієць // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / відп. за вип. Ю. М. Оборотов. – Одеса, 2007. – Вип. 30. – С. 90-93.

9. **Прилипко С.** Право на пенсійне забезпечення та його реалізація в умовах ринкової економіки / С. Прилипко // Право України. – 2003. – № 2. – С. 45-48.
10. **Папієв М.** Міжнародний досвід реформування пенсійного забезпечення / М. Папієв // Україна: аспекти праці. – 2004. – № 1. – С. 3-11.
11. **Соломка О.М.** Пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.01.01 / О. М. Соломка. – Харків, 2006. – 18 с.
12. **Прилипко С.** До питання матеріального забезпечення пенсіонерів в умовах ринкової економіки / С. Прилипко // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. – Київ, 2004. – Вип. 23. – С. 216-223.
13. **Павловська О. В.** Соціальне забезпечення людей похилого віку: фінансовий аспект [Електронний ресурс] / О. В. Павловська, І. М. Свідерська. – 2017. – С. 257-260. – Режим доступу: <http://www.ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/21338/1/257-260.pdf>.
14. **Кириченко М. С.** Оцінка системи пенсійного забезпечення в Україні: правовий та економічний аспекти / М. С. Кириченко, А. В. Аллахвердян // Право і суспільство. – 2016. – №. 2 (2). – С. 75-80.
15. **Дробязко С. І.** Особливості функціонування недержавного пенсійного забезпечення в Україні / С. І. Дробязко // Економіка та держава. – 2016. – №. 7. – С. 67-70.
16. **Колодій А.** Недержавні пенсійні фонди як одна зі системоутворювальних складових пенсійної системи України / А. Колодій // Аграрна економіка. – 2016. – Т. 9, № 3-4. – С. 36-44.
17. **Доннік І. Г.** Пенсійна реформа як головний фактор руху недержавного пенсійного забезпечення в майбутньому / І. Г. Доннік, Н. В. Черевик // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – №. 2 (48).
18. **Шумило М. М.** Сучасний стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні: за матеріалами наукового повідомлення на засіданні Президії НАН України 21 грудня 2016 р. / М. М. Шумило // Вісник Національної академії наук України. – 2017. – №. 2. – С. 76-87.
19. **Дробот Я. В.** Проблеми та напрямки реформування пенсійної системи в Україні / Я. В. Дробот, Н. В. Резніченко // Фінансовий простір. – 2016. – №. 1. – С. 21.
20. **Жук Д. С.** Напрями реформування пенсійної системи України / Д. С. Жук, А. О. Касич // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2016. – №. 2 (56). – Ч. 2.
21. **Рудик В. К.** Стан реформування пенсійної системи в Україні / В. К. Рудик, В. С. Олексійко // Облік і фінанси. – 2016. – №. 4. – С. 106-113.
22. **Ткаченко Н. В.** Удосконалення науково-методичного підходу до оптимізації інвестиційного портфеля недержавних пенсійних фондів / Н. В. Ткаченко, О. В. Шабанова // Фінанси України. – 2016. – №. 1. – С. 80-98.
23. **Стоцки Д.** Налоги на фонд заработной платы и финансирование систем социального обеспечения / Д. Стоцки // Пособие по налоговой политике; под ред. Партасарати Шома. – Вашингтон,

округ Колумбия: отдел налоговой политики, Управление по бюджетным вопросам, Международный валютный фонд, 1995. – 387 с. (С. 217). 24. **Уайтхауз Э.** Пенсионная панорама. Пенсионные системы 53 стран / Э. Уайтхауз // Весь мир. – Москва: 2008. – 226 с. 25. **Болотская Д.В.** Опыт формирования систем пенсионного обеспечения в развивающихся странах мира / Д.В. Болотская // Экономика промышленности. – 2014. – №2(66). – С. 53-67. 26. **Holzman R.** Old-age income support in the 21st century: an international perspective on pension systems and reform / R. Holzman. H. Richard. – Washington: The World Bank. – 2005. – 246 p. 27. **Diamond P.** A Framework for Social Security Analysis / P. Diamond // Journal of Public Economics. – 1977. – December. – P. 275-298. 28. **A World Bank Policy Research Report: Averting the Old Age Crisis.** – New York: Oxford University Press, 1994. – 402 p. 29. **Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/data/oecd-pensions-statistics_pension-data-en. 30. **OECD Pension Outlook 2016**, OECD, Paris [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oecd-ilibrary.org/oecd-pensions-outlook-2016_5. 31. **Federal Social Insurance Office, Switzerland** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bsv.admin.ch. 32. **Развитие пенсионных систем мира: опыт, динамика, современность. Обзор зарубежной информации: информационно-аналитический бюллетень** / Институт социальных исследований при Кабинете Министров Республики Узбекистан. – 2016. – Вып. № 7. – 24 с. 33. **Про Пенсійний фонд України** [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.1994 р. № 345. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2464-17>. 34. **Концепція соціального забезпечення населення України** [Електронний ресурс]: Постанова Верховної Ради України від 21.12.1993 р. № 3758-ХІІ. – Режим доступу : www.portal.rada.gov.ua. 35. **Населення України. Імперативи демографічного старіння.** – Київ: ВД «АДЕФ- Україна», 2014. – 288 с. 36. **Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування** [Електронний ресурс]: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>. 37. **Болотіна Н.Б.** Право людини на соціальний захист в Україні / Н.Б. Болотіна. – Київ: Знання, 2010. – 107 с. 38. **Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення у 2016 році** [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/NPF_III_kv%202016.pdf. 39. **Підсумки роботи Пенсійного фонду України у 2016 році** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pensia.ua/ua/gazeta/articles/item/2310-pidsumky-roboty-pensiinoho-fondu-ukrainy-u-2016-ro>

tsi. 40. **Мирошниченко Ю. В.** Макроекономічна нестабільність та її наслідки для економіки України / Ю. В. Мирошниченко // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2016. – Т. 25. – № 1. – С. 83-88.

Островецький В. І. Обґрунтування напрямів удосконалення організаційно-правових умов функціонування пенсійної системи України

У статті розкривається економічна сутність пенсійного страхування. Узагальнено і проаналізовано основні теоретичні положення та світовий досвід функціонування та розвитку систем пенсійного страхування. Висвітлено особливості функціонування системи пенсійного страхування України. Обґрунтовано основні напрями удосконалення організаційно-правових умов функціонування системи пенсійного страхування України

Ключові слова: пенсійна система, пенсійне страхування, солідарна система, накопичувальна система, Пенсійний фонд України.

Островецкий В. И. Обоснование направлений совершенствования организационно-правовых условий функционирования пенсионной системы Украины

В статье раскрывается экономическая сущность пенсионного страхования. Обобщены и проанализированы основные теоретические положения и мировой опыт функционирования и развития систем пенсионного страхования. Выделены особенности функционирования системы пенсионного страхования Украины. Обоснованы основные направления совершенствования организационно-правовых условий функционирования системы пенсионного страхования Украины.

Ключевые слова: пенсионная система, пенсионное страхование, солидарная система, накопительная система, Пенсионный фонд Украины.

Ostrovetsky V. Rationale of improving the organizational and legal conditions of the functioning of the pension system of Ukraine

The article is revealed the economic essence of pension insurance. Are generals theoretical positions and world experience of functioning and development of pension insurance systems are generalized and analyzed. Are features of the functioning of the system of pension insurance of Ukraine are singled out. The basic directions of the perfection of organizational-legal conditions of functioning of the system of social pension insurance of Ukraine are grounded.

Keywords: pension system, pension insurance, solidarity pension system, accumulative pension system, Pension Fund of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2017

Прийнято до друку 12.09.2017